

Māra Kiope (Latvijas Universitāte)
LATVIEŠU LATGALIEŠU UN BRAZĪLIEŠU FILOZOFA
JEZUĪTA STAŅISLAVA LADUSĀNA DAUDZPUSĪGAIS HUMĀNISMS

Atslēgas vārdi: *jezuīti, daudzpusīgais humānisms, neotomisms, Latgales kultūrmantojums.*

Referātā, izmantojot vairāku gadu garumā veiktā pētījuma atziņas, ir analizēta latviešu latgaliešu un brazīliešu izcilā jezuītu tēva filozofa Staņislava Ladusāna (1912–1993) daudzpusīgā humānisma filozofija. Tēva Staņislava Ladusāna metafiziskā domāšanas avots ir Latgales katolicisma tradīcija, ko būtiski ir ietekmējis Jēzus sadraudzības ordeņa garīgums, kurā augstākās reliģiskās patiesības un ikdienas dzīve ir ļoti cieši savstarpēji saistītas. Tēva Staņislava Ladusāna, tāpat kā citu pirmo latviešu jezuītu dzīves gājums un darbs, var tikt vērtēts arī Latgales kongresa kontekstā – kā to kultūras un personas izaugsmes iespēju atklāšanās, ko pavēra kongresa vēsturisko lēmumu īstenošana.

Taču diemžēl S. Ladusāns, visā pasaulē pazīstamais oriģinālais kristīgais domātājs, tomisma filozofijas atjaunotājs Latīņamerikā, Amerikas Katoliskās Filozofijas Asociācijas un kristīgās filozofijas pasaules kongresu prezidents, Latgales un Latvijas patriots, nav tik pazīstams paša dzimtenē, kā to būtu pelnījis. Tagad, vairāk nekā 20 gadus pēc viņa aiziešanas mūžībā Riodežaneiro, viņa atstātais filozofiskais mantojums ir kļuvis sevišķi aktuāls.

Vispirms, tā ir daudzpusīgā humānisma filozofija, kas aicina raudzīties uz cilvēka personu kā daudzdimensionālu būtni. S. Ladusāna filozofijas sākumpunkts ir „bads” un „slāpes” pēc laimes, kas cilvēkā skar visu, kas ir cilvēcisks, un ir izšķirīgais spēks, kas ierosina patiesības izziņu. S. Ladusāns parāda, ka cilvēka galvenās attiecības ir attiecības ar Dievu, ar apkārtējo pasauli, ar citiem cilvēkiem un ar sevi. Šīs attiecības veido esamības vērtīborientācijas pamatu, jo cilvēks it visam, ar ko sastopas, piešķir noteiktu vērtību. Taču, no otras puses, vērtību sakārtošana un audzināšana ir tā, kas var mainīt cilvēku un līdz ar to padarīt labāku pasauli, kurā dzīvojam.

Šīs filozofijas pamatā ir daudzpusīgā gnozeoloģija jeb izziņas teorija, kas piedāvā risinājumu jautājumam par cilvēka iekšējās, garīgās dzīves pieredzes izpratni un pašvadību. Proti, S. Ladusāns, sintezējot mūsdienu fenomenoloģijas un tomisma filozofijas pieejas, cilvēkam atklāj ceļu uz iekšējās dzīves pieredzi kā racionāli saprotamu un īstenojamu realitāti. Pēc 60 gadu piespiedu prombūtnes atkal atgriežoties Latvijā, S. Ladusāns asredzīgi novērtēja to antropoloģisko postu, ko vairākām paaudzēm bija nodarījis padomju okupācijas laiks. Tāpēc viņš uzsvēra filozofijas nozīmi nācijas audzināšanā, pārvarot sinkrētisma, eklektisma un materiālisma vienpusīgo domāšanu.

Otrkārt, tā ir S. Ladusāna veiktā ideoloģiju kritika, kas atklāj jebkuru ideoloģiju kā fragmentētu un sašaurinātu domāšanas veidu pretstatā realitātes visaptverošam tvērumam, kāds iespējams filozofijā. Jau 20. gadsimta 70. gados S. Ladusāns saskatīja ideoloģiju pieaugošo lomu Rietumu kultūrā, paredzot to aizvien lielāku izplatību un apdraudējumu cilvēcisksamam. Tādējādi S. Ladusāna veiktā ideoloģiju kritika ir izmantojama mūsdienu situācijā, rūpējoties par kultūras identitātes saglabāšanu un attīstību.

Profesors S. Ladusāns māca, ka mūsdienu cilvēces krīzes pārvarēšanā filozofijai ir īpaša nozīme, jo tā augsti vērtē prāta spējas, rosina iedziļināties realitātē, rāda ceļus un māca izvēlēties līdzekļus ētiskai rīcībai. S. Ladusāns, runājot par filozofijas īpašo nozīmi pasaules tautu atjaunotnē, ir nepiekāpīgs – modernā Vakareuropas filozofija ir jāatjauno pašos pamatos, lai pārvarētu pārlikto subjektīvismu, racionālismu un empīrismu. S. Ladusānu filozofiskajos pētījumos vada pārliecība par filozofijas racionalitātes spēku un spēju tvert nemateriālās pasaules jeb garīgās dzīves realitāti, ko var izteikt ar iekšējās pieredzes jēdzienu. S. Ladusāns ne vienreiz vien uzsver, ka garīgās pasaules pastāvēšana prasa pēc izskaidrojuma. Ja tiktu attīstīta tāda virziena filozofija, tā iezīmētu izeju no krīzes un Rietumu filozofijas pamatu pārveidi. Tā izceltu tautu atjaunotnes perspektīvu jauna humānisma strāvojumā, kas veidotu kritiski reālistisku skatījumu uz cilvēku.

Treškārt, mūsdienu kultūras kritikas jomā S. Ladusāns iesaistās, piedāvājot racionālu mācību par cilvēku kā jaunas un humānākas kultūras veidotāju. Mūsdienu novecojošās Eiropas kultūra ir tiktāl attālinājusies no savām kristīgajām saknēm, ka to būtu grūti izlabot vai uzlabot. Drīzāk jau runa ir par nepieciešamību radīt jaunu eiropisko kultūru, kas izaugtu no pārdabiskā avota. Šai kontekstā jaunu aktualitāti iegūst S. Ladusāna pēdējos dzīves gados veiktie pētījumi par kultūras dabu un cilvēka radošo spēku.

Ceturtkārt, S. Ladusāna pārdomas par vērtību krīzi trimdā, par latviskā un vispārcilvēciskā attiecībām, viņa pētījumi par Latgales kultūrmantojumu un pūles tā saglabāšanā un attīstībā ir kā ceļa norādes Latgales identitātes izkopšanai arī mūsdienu situācijā.